

A Comparative Study of the Position of Green Taxes in World Trade Organization Documents and the Six Development Plans in Iran

Isaac Nematoallaahi,¹ Leila Raisi²✉, Zainab Poorkhghan³

Abstract

Field and Aims: Today, most countries in the world, due to environmental pollution and global warming, use various tools to control these problems, including green taxes. The purpose of these taxes is to combat environmental pollution. Considering the important role that green taxes play in protecting the environment, the author seeks to examine the role of green taxes in the WTO agreements and development programs in Iran.

Method: This research is on the basis of the analytical method.

Findings and Conclusions: From the review of international documents, including the documents of the World Trade Organization and domestic documents, the research findings indicate that, unlike the documents of the World Trade Organization that emphasize green taxes for environmental protection, in Iran's development plans, despite the country's urgent need to control and prevent pollution, little attention has been paid to green taxes and their status and importance in development plans. On the other hand, the most important goal in collecting green taxes based on the documents of the World Trade Organization is non-discrimination and environmental protection, while in Iranian laws and development plans there is some kind of discrimination in collecting taxes between domestic and imported products.

Keywords: Green tax, environmental tax, Iranian development documents, World Trade Organization.

*Citation (APA): Nematoallaahi, E.; Raisi, L.; Poorkhghan, Z. (2024). A Comparative Study of the Position of Green Taxes in World Trade Organization Documents and the Six Development Plans in Iran. *International Legal Research*, 17(65), 25-46.

1. Ph.D. student in Public International Law, Department of Public International Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. Email: Isaac.nematollaahi@gmail.com
2. Professor of Public International Law, Department of Public International Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. (Author). Email: raisi.leila@gmail.com
3. Assistant Professor, Law Department, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. Email: Poorkhghan@gmail.com

بررسی تطبیقی جایگاه مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های شش گانه توسعه در ایران

اسحاق نعمت الهی^۱، لیلا ریسی^۲✉، زینب پورخاقان^۳

چکیده

زمینه و هدف: امروزه، اغلب کشورهای جهان به دلیل آلودگی‌های زیست‌محیطی و گرمایش جهانی، از ابزارهای مختلفی جهت کنترل این معضلات از جمله، مالیات سبز استفاده می‌کنند. هدف از این مالیات‌ها، مقابله با آلودگی‌های مربوط به محیط‌زیست است. با توجه به نقش مهمی که مالیات سبز در صیانت از محیط‌زیست دارد، نگارنده در پی آن است که نقش جایگاه مالیات سبز در موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت و برنامه‌های توسعه در ایران را بررسی نماید.

روش: این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است.

یافته‌ها و نتایج: از بررسی اسناد بین‌المللی از جمله اسناد سازمان تجارت جهانی و اسناد داخلی یافته‌های پژوهش، دلالت بر آن دارد که برخلاف اسناد سازمان تجارت جهانی که به مالیات سبز جهت حفاظت از محیط‌زیست تاکید دارد، در برنامه‌های توسعه ایران علی‌رغم نیاز مبرم کشور به کنترل و جلوگیری از آلودگی‌ها، توجه چندانی به مالیات سبز و جایگاه و اهمیت آن در برنامه‌های توسعه توجه درخور نشده است. از طرفی، مهم‌ترین هدف در اخذ مالیات سبز بر اساس اسناد سازمان تجارت جهانی، عدم تبعیض و حفاظت از محیط‌زیست است؛ در حالی که در قوانین ایران و برنامه‌های توسعه به نوعی، تبعیض در اخذ مالیات بین تولیدات داخلی و وارداتی وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: مالیات سبز، مالیات زیست‌محیطی، اسناد توسعه ایران، سازمان تجارت جهانی.

* استناددهی (APA): نعمت الهی، اسحاق؛ ریسی، لیلا و پورخاقان، زینب. (۱۴۰۳). بررسی تطبیقی جایگاه مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های شش گانه توسعه در ایران. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۷(۶۵)، ۴۶-۲۵.

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

رایانامه: Isaac.nematollaahi@gmail.com

۲. استاد گروه حقوق بین‌الملل عمومی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: raisi.leila@gmail.com

۳. استادیار گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

رایانامه: Poorkhghan@gmail.com

مقدمه

ایده مالیات سبز اولین بار توسط یک اقتصاددان انگلیسی، به نام پیگو، در سال ۱۹۲۰ مطرح شد؛ لذا، به این مالیات‌ها، مالیات‌های پیگویی نیز گفته می‌شود. فلسفه وجودی مالیات سبز بر این اصل استوار است که افرادی که محیط‌زیست را آلوده می‌کنند، مکلف به جبران خسارات وارده می‌شوند. هدف از این مالیات‌ها، کاهش استفاده از منابع فسیلی ناپایدار، روی آوردن به استفاده از منابع تجدیدپذیر و انرژی‌های پاک، کاهش تولید مواد آلاینده طبیعت هم‌چون گازهای آلاینده، زباله‌ها و پساب‌ها است. استفاده از این مالیات‌ها در دو دهه گذشته در نقاط مختلف جهان، به علت مسائل متعددی نظیر آلودگی‌های هوا، آب، خاک و صوت، به ویژه در شهرهای بزرگ شدت گرفته است؛ تا جایی که کنترل آلودگی‌ها، به عنوان یکی از اولویت‌های مهم در برنامه‌ریزی‌های کلان و برنامه‌های توسعه، به ویژه در کشورهای توسعه یافته مطرح شده است. کشورهای جهان ابزارهایی را برای دستیابی به توسعه پایدار به کار برده‌اند که در میان آن‌ها، مالیات‌های سبز در سطح وسیع و با هدف کاهش آلودگی و حفاظت منابع طبیعی و در کنار آن، به عنوان یک منبع درآمد پایدار، مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین، با جدی شدن مباحث مربوط به محیط‌زیست مانند آلودگی‌ها و گرم شدن زمین، سازمان‌های بین‌المللی نیز در جهت تکاپو و ایفای نقش در مسائل محیط‌زیستی بوده‌اند. یکی از سازمان‌هایی که به مباحث آلودگی‌های جهانی و پیشگیری از آن توجه ویژه‌ای داشته، سازمان تجارت جهانی بوده است. مالیات سبز نیز از جمله سیاست‌هایی است که به منظور حفاظت از محیط‌زیست مورد توجه سازمان تجارت جهانی قرار گرفته و یکی از مهم‌ترین و بروزترین مباحثی است که در اسناد ملی و بین‌المللی به آن توجه و تمرکز فراوانی شده است. لذا، با توجه به نقش مالیات سبز در کاهش آلاینده‌ها و پیشگیری از آن، در این پژوهش جایگاه مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه بررسی شده است تا نقاط قوت و ضعف برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تبیین شود. از طرفی، پی‌بردن به جایگاه مالیات سبز در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور می‌تواند گامی مفید و مطلوب در راستای تحقق هرچه بیشتر توسعه پایدار در کشور و حتی همگام‌سازی قوانین و برنامه‌ها با قوانین سازمان تجارت جهانی در جهت برقراری ارتباطات تجاری و افزایش مراودات تجاری در عرصه بین‌المللی باشد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌ها است که چگونه جایگاه مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی با محورهای برنامه‌های شش‌گانه توسعه در ایران انطباق دارد و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در اهداف و سیاست‌های آنها وجود دارد؟ در این زمینه باید عنوان نمود که مالیات سبز، به‌عنوان ابزاری برای توسعه پایدار، در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه‌ای ایران به طور مشترک برای کاهش اثرات محیط‌زیستی و ایجاد هماهنگی میان تجارت و پایداری محیط‌زیست مطرح شده

است، اما تفاوت‌هایی در تمرکز بر قالب‌های اجرایی و اولویت‌بندی سیاست‌ها وجود دارد. همچنین، بررسی تطبیقی جایگاه مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های شش‌گانه توسعه ایران، با همسوسازی سیاست‌های داخلی و استانداردهای بین‌المللی، بستری برای تسهیل عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی ایجاد می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد که چگونه ادغام اصول مالیات سبز منطبق با اسناد سازمان تجارت جهانی (مانند موافقتنامه‌های TBT و SPS) در قوانین ایران، انطباق با الزامات تجارت پایدار را افزایش داده و اعتراضات کشورهای عضو به سیاست‌های زیست‌محیطی ایران را کاهش می‌دهد. همچنین، شناسایی خلأهای حقوقی (مانند نبود مالیات مرزی بر کربن) به اصلاح قوانین کمک کرده و اعتماد جامعه جهانی به تعهد ایران در کاهش آلاینده‌گی را جلب می‌نماید. از سوی دیگر، تطبیق برنامه‌های توسعه با دستورالعمل‌های سازمان تجارت جهانی در حوزه مالیات سبز، جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر را تسهیل کرده و امکان دسترسی به فناوری‌های سبز را فراهم می‌آورد. در نهایت، این همگرایی، ایران را به عنوان شریکی مسئولیت‌پذیر در نظام تجارت بین‌الملل تثبیت می‌کند که شرط کلیدی برای پذیرش در سازمان تجارت جهانی است.

۱. مفهوم مالیات سبز و انواع آن

به منظور شناخت و تبیین بهتر موضوع، در این قسمت، مفهوم مالیات سبز و انواع مالیات‌های سبز بررسی و توضیح داده خواهد شد.

۱-۱. مفهوم مالیات سبز

در منابع داخلی، مالیات سبز عبارت است از مالیاتی که بر انواع آلودگی‌های محیط‌زیستی اعمال می‌شود؛ نه تنها کارایی را خدشه‌دار نمی‌کند، بلکه به دلیل کاهش هزینه‌های ناشی از آلودگی، فایده اجتماعی را نیز افزایش می‌دهد و به این نوع مالیات اصطلاحاً، مالیات سبز می‌گویند (سید نژاد فهیم و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۰). این مالیات‌ها دارای نرخ معین هستند، به طوری که نسبت به هر واحد انتشار آلاینده یا تخریب زیست‌محیطی وضع می‌شوند (رسولی شمیرانی و شعبانی، ۱۳۸۷: ۱۵). در منابع و اسناد سازمان تجارت جهانی، مالیات سبز به این مساله اشاره دارد که هر کس به نسبت سهمی که در آلوده‌سازی محیط دارد، باید مالیات پرداخت کند؛ یعنی هزینه صرف‌شده در کاهش خسارات ناشی از آلودگی را متحمل شود (لندن، ۱۳۸۹: ۲۶). تعریف و توصیف مالیات سبز از منظر منابع داخلی و همچنین، از دید اسناد سازمان تجارت جهانی، بر این فاکتور تاکید دارند که مالیات سبز بر آلودگی‌های ایجادشده در محیط‌زیست اعمال می‌شوند. محورهای اصلی مالیات سبز را می‌توان در چند دسته‌بندی کلی بررسی نمود:

۱-۱-۱. محورهای مالیات سبز

محورهای اصلی مالیات سبز بیانگر اصولی هستند که سیاست‌گذاران برای تشویق رفتارهای زیست‌محیطی و کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی از آن استفاده می‌کنند (قبادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۰۶). محورهای اصلی مالیات سبز عبارتند از:

۱-۱-۱-۱. مالیات بر آلودگی^۱

مالیات سبز یکی از ابزارهای کلیدی برای کاهش آلودگی به شمار می‌آید که بر فعالیت‌های آلاینده مانند انتشار گازهای گلخانه‌ای یا دفع غیرمسئولانه زباله‌ها مالیات وضع می‌کند. این سیاست مالی و وسیله‌ای برای افزایش هزینه فعالیت‌هایی است که آسیب به محیط‌زیست وارد می‌کنند؛ به این ترتیب، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان به سمت استفاده از فناوری‌های سبز و روش‌های تولید پایدار سوق داده می‌شوند (فرج زاده^۲ و همکاران، ۲۰۱۷: ۷۷). در اسناد سازمان تجارت جهانی، تاکید بر کاهش آلودگی از طریق الگوهای تجارت پایدار و استفاده از ابزارهایی مانند مالیات‌های زیست‌محیطی برای مواجهه با اثرات خارجی منفی مشاهده می‌شود. در ایران، برنامه ششم توسعه با اولویت بندی بهبود کیفیت هوا و کاهش انتشار گازهای آلاینده، الزامات زیست‌محیطی را تا حدودی در سیاست‌های دولتی ادغام کرده، اما نیاز به به کارگیری دقیق‌تر ابزارهای مالیاتی مانند مالیات کربن را نیز دارد.

۲-۱-۱-۱. حفاظت از منابع طبیعی

مالیات سبز علاوه بر کاهش آلودگی، با هدف حفاظت از منابع طبیعی طراحی شده است. این رویکرد از طریق مالیات گذاری بر بهره‌برداری از منابع مانند آب، مواد معدنی و سوخت‌های فسیلی، مصرف بی‌رویه را محدود می‌کند (آرش پور^۳ و همکاران، ۲۰۲۴: ۰۳). سازمان تجارت جهانی در اسناد خود از سیاست گذاری مبتنی بر قیمت گذاری منابع جهت تشویق به مدیریت پایدار یاد می‌کند. این سیاست‌ها می‌توانند باعث رقابتی‌تر شدن تجارت کشورها شوند. در ایران، برنامه‌های شش گانه توسعه (به ویژه، برنامه ششم)، حفاظت از منابع طبیعی را از طریق اثربخشی در مصرف منابع و کاهش تلفات در فرآیندهای صنعتی دنبال کرده، اما تمرکز بر ابزارهای مکمل چون مالیات سبز برای سرمایه‌پذیری در این بخش همچنان ناکافی بوده است.

1. Pollution Taxes
2. Farajzadeh et al
3. Arashpour et al

۳-۱-۱-۱. تشویق رفتارهای پایدار و نوآوری

یکی دیگر از اهداف مالیات سبز، تشویق رفتارهای سازگارتر با محیط‌زیست در میان صنایع و مصرف‌کنندگان و تقویت نوآوری در جهت پایداری است؛ برای مثال، مالیات بر تولید زباله یا مصرف پلاستیک منجر به کاهش استفاده از مواد غیرقابل‌بازیافت و افزایش جایگزینی با مواد زیست‌تخریب‌پذیر می‌شود. همچنین، مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان را به سوی تغییر عادت‌ها و فرآیندهای تولید سوق می‌دهد (آرش پور^۱ و همکاران، ۲۰۲۴: ۰۶). اسناد سازمان تجارت جهانی تأکید دارند که ابتکارهای نوآورانه و سیاست‌های حمایتی از رفتارهای سبز باید با رعایت اصول تجارت آزاد همسو باشند.

۴-۱-۱-۱. ایجاد منابع مالی برای پروژه‌های زیست‌محیطی

مالیات سبز می‌تواند منبع درآمدی پایدار برای دولت‌ها ایجاد کند تا سرمایه‌گذاری‌های لازم در پروژه‌های مرتبط با انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش انتشار و حفاظت از اکوسیستم‌ها تأمین شود. سازمان تجارت جهانی به دولت‌ها پیشنهاد می‌دهد که بخش عمده درآمدهای مالیاتی زیست‌محیطی را مستقیماً در پروژه‌های سبز و زیرساخت‌های پایدار خرج کنند. برنامه‌های توسعه در ایران نیز بر تخصیص مالی به توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر تأکید داشته‌اند (فرج زاده^۲ و همکاران، ۲۰۱۷: ۷۹). با این حال، فقدان یک چارچوب جامع مالیاتی برای ایجاد منابع مالی پایدار از مالیات سبز همچنان یک ضعف قابل توجه در سیاست‌های ایران به شمار می‌رود.

۵-۱-۱-۱. مالیات بر کربن

مالیات بر کربن یکی از ابزارهای کلیدی در سیاست‌های مالیاتی سبز محسوب می‌شود که هدف اصلی آن، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای است. این مالیات با تعیین قیمت مشخصی برای هر تن کربن منتشرشده، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را به تغییر رفتار و کاهش اتکای خود به سوخت‌های فسیلی تشویق می‌کند؛ برای مثال، این مکانیسم به‌طور مستقیم هزینه‌های زیست‌محیطی تولید کربن را در سیستم اقتصادی وارد می‌کند و صنایع را به استفاده از فناوری‌ها و سوخت‌های پاک‌تر سوق می‌دهد^۳ (مارشانو و لی^۴، ۲۰۲۲: ۱۲). این سیاست با شفاف‌سازی هزینه‌های زیست‌محیطی و ایجاد انگیزش برای نوآوری، مسیر توسعه‌ای پایدار و سبز را تقویت می‌کند.

۲-۱-۱. اهداف اجرای مالیات سبز

مالیات سبز دارای اهداف متعددی می‌باشد:

1. Arashpour et al
2. Farajzadeh et al
3. <https://www.c2es.org/content/carbon-tax-basics/>
4. Muresianu & Li

- کاهش آلودگی محیط‌زیست: مالیات سبز به منظور کاهش آلودگی ناشی از فعالیت‌های اقتصادی وضع می‌شود و هدف آن، ایجاد انگیزه برای کاهش انتشار آلاینده‌ها و استفاده از فناوری‌های پاک‌تر است. این نوع مالیات به شرکت‌ها و افراد فشار می‌آورد تا به سمت شیوه‌های تولید و مصرف پایدارتر حرکت کنند (مصطفایی و سامتی، ۱۴۰۲: ۱۰۳)؛

- ترویج انرژی‌های تجدیدپذیر: یکی از محورهای مهم مالیات سبز، تشویق به استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر مانند انرژی خورشیدی، بادی و آبی می‌باشد. با کاهش یافتن میزان مالیات بر این منابع و افزایش مالیات بر سوخت‌های فسیلی، دولت‌ها می‌توانند به سمت کاهش وابستگی به انرژی‌های غیرقابل تجدید حرکت نمایند (پورساعدی، ۱۳۹۶: ۷۸)؛

- تخصیص منابع مالی به پروژه‌های زیست‌محیطی: در آمد حاصل از مالیات سبز می‌تواند به تأمین مالی پروژه‌های زیست‌محیطی و برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست اختصاص یابد. این امر به دولت‌ها کمک می‌کند تا منابع لازم برای مقابله با تغییرات اقلیمی و حفظ تنوع زیستی را تأمین کنند (صفایی فرد، ۱۴۰۰: ۹۷)؛

- ایجاد نمودن عدالت اجتماعی: با وضع نمودن مالیات بر فعالیت‌های آلاینده می‌توان به توزیع عادلانه‌تر هزینه‌ها و منافع زیست‌محیطی کمک نمود. این نوع مالیات می‌تواند به تأمین منابع برای حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر که بیشتر تحت تأثیر آلودگی قرار دارند، کمک نماید (گرامی و کرمی، ۱۳۹۳: ۱۲۹).

- تقویت شدن رقابت‌پذیری اقتصادی: با تشویق صنایع به استفاده از فناوری‌های پاک و پایدار، مالیات سبز می‌تواند به تقویت رقابت‌پذیری اقتصادی کشورها در بازارهای جهانی کمک کند. این امر باعث می‌شود که کشورها بتوانند در زمینه تولید محصولات سبز و پایدار پیشرو باشند (جاویدی نوده، ۱۴۰۱: ۶۵)؛

- توسعه پایدار: در نهایت، محور اصلی مالیات سبز، ترویج توسعه پایدار است که همزمان نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را در نظر می‌گیرد. با اعمال این نوع مالیات، دولت‌ها می‌توانند به ایجاد تعادل بین رشد اقتصادی و حفاظت از محیط‌زیست دست یابند (فیروزه، ۱۳۹۶: ۲۵).

۲-۱. انواع مالیات سبز

پیگو حدود هشتاد سال پیش در جستجوی راهی برای جلوگیری از آلودگی‌های زیست‌محیطی و مقابله با تخریب منابع طبیعی، مدلی را ارائه کرد تا عوامل آلوده‌کننده را به پرداخت مالیات الزام نماید؛ که به مالیات سبز معروف شدند (جوست^۱، ۲۰۰۴: ۲۹). این مالیات به گونه‌ای است که پس از محاسبه، هزینه‌ی خصوصی که طرف آلوده‌کننده دریافت می‌کند، باید با هزینه‌های اجتماعی

1. Joost

فعالیت برابر باشد (پژویان و رشتی، ۱۳۸۶: ۱۵). مالیات‌های سبز به دو گروه مالیات مستقیم و مالیات غیرمستقیم تقسیم می‌شوند. سازوکار در مالیات‌های مستقیم به این صورت می‌باشد که افزایش قیمت‌های آلودگی از طریق افزایش هزینه‌های اجتماعی منجر به مواجه شدن آلوده‌کنندگان و مخربین محیط‌زیست با هزینه‌های اجتماعی و... می‌شود. البته، این نوع از مالیات بیشتر در کشورهای اروپایی مورد توجه قرار گرفته و استفاده می‌شود (ترنر، بیت من و پیرس، ۱۳۸۸: ۵۲). این نوع مالیات‌ها از طریق اعمال بار مالیاتی بر روی فعالیت‌هایی که اثرات خارجی منفی ایجاد می‌کنند، علاوه بر درآمدزایی برای دولت، باعث افزایش کارایی اقتصادی شده و مالیات‌های اصلاحی یا مالیات‌های پیگویی نیز نامیده می‌شوند (استیگلitz^۱، ۲۰۱۵: ۶۳). نوع دیگری از مالیات‌های سبز، مالیات غیرمستقیم است؛ همانطور که از اسم این مالیات‌ها مشخص است، این نوع از مالیات‌ها برخلاف مالیات‌های پیگویی، مالیات‌ها را بر کالاهای مورد استفاده و واحدهای تولیدکننده که موجب آسیب‌رساندن به محیط‌زیست می‌شوند، اعمال می‌کنند (میگل^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۳). در پژوهش حاضر، مراد از مالیات سبز اعم از مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم است، هر چند می‌توان گفت بیشتر، مالیات‌های مستقیم موضوع بحث است.

۲. جایگاه مالیات سبز در قوانین ایران، اسناد و معاهدات سازمان تجارت جهانی

۲-۱. قوانین ایران

مالیات سبز در ایران به عنوان ابزاری برای کاهش اثرات زیست‌محیطی محصولات آلاینده در دستور کار قرار گرفته است. یکی از مصادیق این رویکرد، تصویب مالیات بر برخی کالاهای آلاینده مانند رنگ، پوشش‌ها، لاستیک، ظروف پلاستیکی و اسباب بازی‌های پلاستیکی است. نرخ این مالیات برای کالاهای تولید داخل، ۲ درصد و برای کالاهای وارداتی، ۳ درصد تعیین شده است. این سیاست علاوه بر کاهش آلودگی، تلاش می‌کند تولیدکنندگان را به سمت استفاده از فناوری‌های سازگارتر با محیط‌زیست هدایت کند.^۳ فقدان مقررات کامل و هماهنگ، مانع از پیشرفت مؤثر این سیاست در راستای اهداف توسعه پایدار شده است (آرش پور^۴ و همکاران، ۲۰۲۴: ۱۰). همچنین، در کشور ایران، بند ۱۱ سیاست‌های کلی محیط‌زیست (مصوب ۱۳۹۴)، بر «استقرار نظام اقتصادی سازگار با محیط‌زیست» از طریق ابزارهای مالی و مالیاتی تأکید دارد. این بند، به صراحت استفاده از سازوکارهای مالیاتی برای کاهش فعالیت‌های آلاینده و جبران خسارت‌های زیست‌محیطی را الزامی می‌کند. بر این اساس، قانونگذار موظف است با طراحی مالیات‌های هدفمند، هزینه‌های خارجی ناشی از تخریب محیط‌زیست را به تولیدکنندگان و

1. Stieglitz

2. Miguel et al

3. <https://greenfiscalpolicy.org/iran-will-enforce-a-green-tax/>

4. Arashpour et al

مصرف کنندگان تحمیل کند. اگرچه بند ۱۱ سیاست‌های کلی، چارچوبی برای مالیات سبز تعیین کرده، اما قوانین مصوب (مانند قانون مالیات بر ارزش افزوده و قانون رفع آلودگی هوا) به دلیل عدم شفافیت در تعریف پایه‌های مالیاتی و نرخ‌گذاری، نتوانسته‌اند به خوبی این سیاست را عملیاتی کنند؛ برای مثال، مالیات بر فروش سوخت‌های فسیلی (ماده ۱۲ قانون مالیات بر ارزش افزوده) بیشتر با هدف درآمدزایی طراحی شده و اثر بازدارندگی زیست‌محیطی آن ناچیز است. عدم تدوین قانون اختصاصی مالیات سبز متناسب با بند ۱۱ سیاست‌های کلی، مهم‌ترین مانع اجرایی است (سیاست‌های کلی محیط‌زیست، ۱۳۹۴).

۲-۲. اسناد و معاهدات سازمان تجارت جهانی

در زمینه اسناد و معاهدات سازمان تجارت جهانی مرتبط با مالیات سبز و سیاست‌های زیست‌محیطی، اسناد متعددی وجود دارند که عبارت‌اند از:

۲-۲-۱. اصول موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (GATT) - ۱۹۴۷

موافقت‌نامه گات، اولین سند مهم در تنظیم تجارت جهانی، شامل ماده ۲۰ است که به کشورها امکان می‌دهد محدودیت‌های تجاری جهت حفاظت از محیط‌زیست را اعمال کنند (محمودی کردی، ۱۳۹۲: ۲۱۰). این ماده به صراحت اشاره دارد که اقدامات زیست‌محیطی مانند مالیات‌های سبز، در صورتی که هدف آنها حفاظت از منابع طبیعی باشد و منجر به تبعیض ناعادلانه بین کشورها نشود، مجاز است.^۱

۲-۲-۲. توافق‌نامه کالاهای زیست‌محیطی (Environmental Goods Agreement - EGA)

۲۰۱۴

این توافق‌نامه با هدف کاهش تعرفه‌ها بر کالاها و خدمات زیست‌محیطی که به مقابله با تغییرات اقلیمی کمک می‌کنند، در سال ۲۰۱۴ رونمایی شد (حجتی، ۱۳۹۵: ۸۶). محصولاتی مثل فناوری‌های انرژی تجدیدپذیر، تجهیزات کنترل آلودگی و راه‌حل‌های حمل‌ونقل پایدار در این توافق‌نامه گنجانده شده‌اند. مذاکرات در این توافق‌نامه به دنبال ایجاد فضایی برای دسترسی بیشتر کشورهای در حال توسعه به فناوری‌های پاک است.^۲

۲-۲-۳. سیاست‌گذاری مالیات کربن (Carbon Pricing Initiatives) - ۲۰۲۰

کشورهای مختلف، مانند اعضای اتحادیه اروپا، در دهه اخیر، سیستم‌های مالیات کربن برای مقابله با تغییرات اقلیمی معرفی کرده‌اند. این سیستم‌ها شامل تعرفه‌هایی است که بر انتشار دی‌اکسید کربن

1. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm

2. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/ega_e.htm

اعمال می‌شود. سازمان تجارت جهانی توصیه کرده است که این اقدام‌ها با قواعد تجاری بین‌المللی سازگار شوند.^۱

۲-۲-۴. گزارش سازمان تجارت جهانی در مورد مالیات‌های داخلی و قیمت‌گذاری کربن-۲۰۲۴
 در گزارشی که از سوی سازمان تجارت جهانی منتشر شده، تأکید شده است که ۵۷ کشور عضو، مالیات‌های زیست‌محیطی را برای کاهش آلاینده‌گی و افزایش پایداری اعمال کرده‌اند. این سند، ضمن تأیید نقش مالیات‌های داخلی در تحقق اهداف اقلیمی، از انعطاف سیاست‌های مالیاتی سبز در تنظیم قوانین تجاری حمایت کرده است.^۲ همچنین، در سال‌های اخیر، کشورهای مختلف در مجامع بین‌المللی مانند جی۷ و جی۲۰ بر سر موضوعاتی مانند حذف یارانه‌های سوخت‌های فسیلی و ترویج کالاها و خدمات سبز توافق کرده‌اند. این توافقات به طور غیرمستقیم به مالیات‌های اشاره دارند، زیرا هدف آن‌ها، کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و ترویج انرژی‌های تجدیدپذیر است. به ویژه، در اجلاس جی۷ که در سال ۲۰۲۱ برگزار شد، وزرای محیط‌زیست کشورهای عضو بر لزوم پایان دادن به یارانه‌های سوخت‌های فسیلی تا سال ۲۰۲۵ تأکید کردند و این امر نشان‌دهنده یک رویکرد مشترک برای ترویج مالیات سبز به عنوان ابزاری برای کاهش آلودگی و حمایت از توسعه پایدار است (اسلاموئیان و استادزاد، ۱۳۹۴: ۱۴). موارد مذکور نشان‌دهنده نقش رو به رشد مالیات سبز در سیاست‌های تجاری و زیست‌محیطی در جهان است.

۳. توصیه‌ها و رویه‌های سازمان تجارت جهانی در زمینه مالیات سبز برای حقوق داخلی کشورهای عضو و غیر عضو

در قوانین داخلی، از مهم‌ترین اسنادی که به مالیات سبز اشاره کرده است، می‌توان از سند چشم‌انداز بیست‌ساله نام برد که به طور مستقیم به مالیات سبز اشاره کرده است. بر اساس این سند، در جهت لحاظ نمودن هزینه‌های زیست‌محیطی و ممنوعیت و محدود کردن فعالیت‌های منجر به تخریب غیرقابل جبران به محیط‌زیست، به اخذ مالیات‌های سبز تأکید شده است (استوارد^۳، ۲۰۱۳: ۶۷). قانون مالیات بر ارزش افزوده از دیگر اسناد مهم در رابطه با مالیات سبز است؛ بر اساس تبصره ۱ ماده ۳۸ قانون مذکور، واحدهای تولیدی آلاینده محیط‌زیست، پالایشگاه‌ها و واحدهای پتروشیمی، که استانداردها و ضوابط حفاظت از محیط‌زیست را رعایت نمی‌نمایند، طبق تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط‌زیست، علاوه بر مالیات و عوارض متعلق موضوع این قانون،

1. https://www.wto.org/english/blogs_e/ce_ralph_ossa_e/blog_ro_12nov24_e.htm

2. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tptfca_05_10_internal_taxation_and_carbon_pricing_e.pdf

3. G7

4. G20

5. Steward

مشمول پرداخت یک درصد از قیمت فروش به عنوان عوارض آلاینده‌گی می‌باشند (ساترنز^۱، ۲۰۰۵: ۲۶۴). سازمان تجارت جهانی توصیه‌ها و رویه‌هایی در زمینه مالیات سبز برای کشورهای عضو و غیر عضو دارد، از جمله:

- عدم تبعیض در وضع مالیات: یکی از اصول کلیدی این سازمان، اصل عدم تبعیض می‌باشد؛ کشورهای عضو باید اطمینان حاصل کنند که هرگونه مالیات سبز وضع شده بر کالاهای وارداتی به گونه‌ای عادلانه و بدون تبعیض میان کشورها اعمال شود. این به معنای آن است که اگر کشوری مالیاتی بر روی محصولات خاصی وضع کند، باید این مالیات به صورت یکسان برای تمامی کشورهای عضو اجرا شود (ساوونی^۲، ۲۰۰۴: ۱۵)؛

- توسعه پایدار: سازمان تجارت جهانی بر اهمیت توسعه پایدار تأکید دارد و کشورهای عضو را تشویق می‌کند تا سیاست‌های زیست‌محیطی خود را در چارچوب توسعه پایدار طراحی کنند. این امر شامل وضع مالیات‌های سبز به عنوان ابزاری برای کاهش آلودگی و ترویج استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر است (سجودی، ۱۳۹۹: ۵۰)؛

به طور کلی، توصیه‌ها و رویه‌های سازمان تجارت جهانی در زمینه مالیات سبز بیشتر بر اصول تجارت آزاد، عدم تبعیض، توسعه پایدار و همکاری بین‌المللی متمرکز است تا اطمینان حاصل شود که سیاست‌های زیست‌محیطی با اهداف تجاری همسو بوده و مانع از رشد اقتصادی نمی‌شوند (سالاری، ۱۳۹۶: ۸۷).

۴. نقاط اشتراک رویکرد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه در رابطه با مالیات سبز

نقاط اشتراک بین اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های شش گانه توسعه عبارتند از:

۴-۱. غفلت از تعریف و نام مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه

معاهده سازمان تجارت جهانی حاوی ۲۴ موافقت‌نامه و تعدادی تفاهم‌نامه است. بسیاری از این متون حقوقی حاوی مقررات مرتبط با محیط‌زیست می‌باشند که دبیرکل سازمان تجارت جهانی از این مقررات با عنوان مقررات سبز (یعنی مقرراتی که هدف آن، حفاظت از محیط‌زیست باشد) یاد نموده است (لیانگ^۳، ۲۰۰۹: ۳۱)، اما اصطلاح «مقررات سبز» در هیچ یک از مقررات سازمان تجارت جهانی تعریف نشده است. در برنامه‌های شش گانه توسعه نیز علی‌رغم وضعیت بحرانی محیط‌زیست و آلودگی آب، خاک، هوا و... علاوه بر اینکه تعریفی از مالیات سبز نشده است (شعبانی، ۱۴۰۲: ۱۵۴)، عنوان مالیات سبز و کاربرد آن نیز غفلت شده است (گرامی و کرمی،

1. Sutherland
2. Sawhney
3. Liang

۱۳۹۳: ۱۳۱)؛ به عنوان نمونه، توافق‌نامه عمومی تعرفه و تجارت^۱ که یکی از اسناد اصلی سازمان تجارت جهانی است، به موضوعاتی چون تعرفه‌ها و موانع غیرتعرفه‌ای پرداخته و در مواردی که ممکن است مالیات‌های زیست‌محیطی به عنوان موانع تجاری تلقی شوند، ممکن است با چالش‌هایی مواجه شود (اسلاملوئیان و استادزاد، ۱۳۹۴: ۲۶). این امر نشان‌دهنده این است که سیاست‌های مالیاتی زیست‌محیطی ممکن است با اصول تجارت آزاد تضاد داشته باشد.

۲-۴. وضع مالیات سبز برای محدود کردن استفاده از سوخت‌های فسیلی

در برنامه‌های توسعه مالیات سبز برای کاهش آلودگی ناشی از سوخت‌های فسیلی در نظر گرفته شده است. همچنین، ماده ۱۶ قانون مالیات بر ارزش افزوده، انواع بنزین و سوخت هواپیما که جزء کالاهای خاص قلمداد شده، با ۲۰ درصد مشمول مالیات می‌باشد. همچنین، بر اساس بند «ز» ماده ۲۰ گات، اقدامات محیط‌زیستی باید در راستای حفاظت از منابع طبیعی تجدیدناپذیر باشند و اقدامات مذکور باید همراه با اعمال محدودیت بر تولید یا مصرف داخلی باشد.

۳-۴. پرداخت مالیات سبز به تناسب آلودگی

بر اساس اصل پرداخت مالیات زیست‌محیطی به تناسب آلودگی توسط آلوده‌کننده، اگر واحدهای اقتصادی خسارتی را به محیط‌زیست وارد و آن را تخریب کنند، باید متناسب با میزان آلودگی مالیات و عوارض پردازند (کیس، سند ولانگ، ۱۳۹۲: ۲۱۵). با وضع این مالیات، انگیزه‌ای برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان در جهت حرکت به سمت فعالیت‌های اقتصادی با آلودگی کمتر ایجاد می‌شود و در نهایت، میزان انتشار آلودگی کاهش می‌یابد (نژاد فهیم و اقدامی، ۱۳۹۰: ۹۳). اصل ۱۶ اعلامیه ریو با تاکید بر منافع عمومی و همچنین، اشاره به اینکه اصولاً آلوده‌کننده محیط‌زیست باید هزینه‌های رفع آن را پردازد، از دولت‌ها می‌خواهد تا اصل مذکور را مورد توجه قرار دهند (سندز^۲، ۲۰۱۲: ۸۴)؛ لذا، هم در اسناد مختلف سازمان تجارت جهانی و هم در برنامه‌های توسعه نیز تاکید شده است واحدهای تولیدی و اقتصادی که محیط‌زیست را تخریب و آلوده کنند، ملزم به پرداخت مالیات سبز متناسب با آلودگی در راستای جبران بخشی از خسارات وارده به محیط‌زیست هستند.

۴-۴. اصل پرداخت توسط آلوده‌کننده (PPP)

یکی از اصل‌های مهم در پرداخت مالیات زیست‌محیطی، اصل پرداخت توسط آلاینده است؛ برای حل مشکل جهانی تغییرات آب و هوایی، هر کشور باید میزان آلاینده‌گی ناشی از فعالیت‌های

1. GATT
2. Sands

مختلف را در قلمرو خود کاهش دهد (راینهارز^۱، ۲۰۱۳: ۱۹۶). در این راستا نیز پروتکل کیوتو (۱۹۹۷) یک راه‌حل بین‌المللی برای این مشکل را هدف قرار می‌دهد. با این حال، هرگونه اقدام سیاست آب و هوایی همچنان باید در سطح ملی اجرا شود (بیرمن^۲، ۲۰۱۰: ۰۵). البته، لازم به ذکر است اگرچه این اقدامات از لحاظ تاریخی تحت قانون سازمان تجارت جهانی بحث‌برانگیز بوده است، اما به سادگی اینگونه نیست که آنها فی‌نفسه ممنوع باشند (اسروه^۳، ۲۰۰۵: ۲۵۰). لذا، این اصل امروزه، مورد تأیید سازمان تجارت جهانی است. از طرفی، بررسی اسناد شش‌گانه توسعه نیز نشان می‌دهد اصل بر پرداخت توسط آلاینده است.

۴-۵. افزایش آگاهی‌های عمومی در رابطه با مالیات سبز

یکی دیگر از اصولی که در منابع و کنوانسیون‌ها و اعلامیه‌های سازمان تجارت جهانی در رابطه با محیط‌زیست و مالیات زیست‌محیطی مختلف مورد توجه واقع شده است، این است که مردم جوامع مختلف از این حق برخوردارند که باید نسبت به قوانین و مقررات و استانداردهای زیست‌محیطی آگاهی و اطلاعات مکفی را داشته باشند. برنامه‌های توسعه نیز به بحث افزایش آگاهی‌های عمومی و آموزش شهروندان در رابطه با آلودگی‌های زیست‌محیطی و مالیات‌های زیست‌محیطی از جمله مالیات سبز، توجه ویژه داشته است.

۴-۶. مالیات سبز جبران‌کننده هزینه‌های ناشی از آلودگی

با توجه به اینکه مالیات‌های زیست‌محیطی بر اساس هزینه‌ها و اثرات منفی وارده اعمال می‌شوند و در این راستا، دست‌اندرکاران وضع مالیات‌های سبز نیم‌نگاهی هم به وضعیت و کیفیت کارآیی اقتصادی آن دارند و با در نظر گرفتن هزینه‌ها و اثرات منفی و مثبتی فرآیند تولید و توزیع واحدهای اقتصادی بر سایر گروه‌ها به وضع مالیات‌های سبز می‌پردازند (شمیرانی، ۱۳۸۷: ۲۰)، مالیات‌های سبز ابزار مناسبی برای جبران هزینه‌های خارجی خسارات ناشی از آلودگی فراهم کرده تا انتشار آلودگی را به حد باثباتی کاهش دهد (محرم نژاد، ۱۳۸۵: ۵۶). با اینکه هدف اصلی اخذ مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی و اسناد توسعه، پیشگیری از آلودگی محیط‌زیست است، ولی اهداف ثانویه دیگری نیز مالیات‌های سبز دنبال می‌کنند.

۵. نقاط افتراق سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه در رابطه با مالیات سبز

نقاط افتراق بین اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های شش‌گانه توسعه عبارتند از:

1. Reinhars
2. Biermann
3. Sreve

۵-۱. رویکردهای سیاستگذاری متفاوت در زمینه اجرای مبحث مالیات سبز

سیاستگذاری در زمینه مالیات سبز به عنوان یک ابزار کلیدی برای مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار، نقش مهمی در کاهش آلودگی و ترویج رفتارهای زیست محیطی دارد. این نوع مالیات به منظور ایجاد مشوق‌های اقتصادی برای کاهش فعالیت‌های مضر برای محیط زیست طراحی شده است و به تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انگیزه می‌دهد تا به سمت شیوه‌های پایدارتر حرکت کنند. با وضع مالیات بر فعالیت‌هایی که به محیط زیست آسیب می‌زنند، دولت‌ها می‌توانند هزینه‌های اجتماعی ناشی از آلودگی را به عهده آلاینده‌ها بگذارند و بدین ترتیب، انگیزه‌ای برای کاهش این فعالیت‌ها ایجاد کنند (ترکی هرچگانی و دهمرده، ۱۳۹۷: ۸۶). در ابتدا، مبحث مالیات سبز می‌تواند به عنوان یک ابزار اقتصادی مؤثر در راستای تغییر رفتارهای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان عمل نماید.

موضوع دیگری که در سیاستگذاری مالیات سبز بایستی مورد توجه قرار گیرد، اثرات آن بر رقابت پذیری اقتصادی کشورها می‌باشد؛ در حالی که این نوع مالیات می‌تواند به کاهش آلودگی کمک کند، اما ممکن است هزینه‌هایی را بر دوش صنایع بگذارد که در نهایت، بر قدرت رقابت آن‌ها تأثیر بگذارد. بنابراین، دولت‌ها باید با دقت میزان مالیات را تعیین کنند تا از آسیب به صنایع داخلی جلوگیری کنند و همزمان اهداف زیست محیطی خود را محقق کنند (صالح نیا، ۱۴۰۳: ۱۹۴). همچنین، سیاستگذاری مؤثر در زمینه مالیات سبز نیازمند همکاری بین‌المللی است. بسیاری از مشکلات زیست محیطی فراملی هستند و تنها با همکاری کشورهای مختلف می‌توان به نتایج مطلوب دست یافت (شعبانی، ۱۴۰۲: ۱۷۰). ارزیابی مستمر اثرات مالیات سبز بر محیط زیست و اقتصاد ضروری است. دولت‌ها باید با استفاده از داده‌های علمی و تجربیات گذشته، تأثیرات این نوع مالیات را مورد بررسی قرار دهند و در صورت لزوم، سیاست‌های خود را اصلاح کنند (سجودی، ۱۳۹۹: ۷۹).

۵-۲. تفاوت در اصل احتیاط

بررسی رویه قضایی سازمان تجارت جهانی، پذیرش فزاینده اصل احتیاط را آشکار می‌کند (استیو^۱، ۲۰۱۷: ۵۴۳). در زمینه اختلافات سازمان تجارت جهانی و مسائل زیست محیطی، اصل احتیاط به کشورها اجازه می‌دهد که ادعای وجود یک خطر زیست محیطی را داشته باشند؛ حتی اگر این خطر زیست محیطی وجود نداشته باشد، ولی با اتفاق نظر علمی یا حتی اکثریت جامعه علمی تأیید شده است؛ به عنوان مثال، یک کشور عضوی که مالیات مصرف سوخت را تصویب می‌کند، نیازی ندارد با اطمینان بالا ثابت کند که در صورت عدم اجرای مالیات، کیفیت هوا لزوماً

1. Steve

کاهش می‌یابد (ماری^۱، ۲۰۱۹: ۱۰۳)؛ این در حالی است که در برنامه‌های توسعه در رابطه با اعمال مالیات سبز و... این اصل نادیده گرفته می‌شود؛ صرفاً، در صورتی که آلودگی‌ها وضعیت بحرانی را رد کند، نوبت به مالیات سبز و جلوگیری از آلودگی می‌رسد.

یک نمونه عینی از تفاوت در اصل احتیاط در قوانین و رویه‌های سازمان تجارت جهانی می‌توان به قضیه «هورمون‌ها» اشاره داشت که در آن، اصل احتیاط به طور واضح مورد بررسی قرار گرفت. در این قضیه، اتحادیه اروپا اقدام به ممنوعیت واردات گوشت‌های حاوی هورمون‌های رشد نمود، با این استدلال که این هورمون‌ها ممکن است برای سلامت انسان خطرناک باشند (سالاری، ۱۳۹۶: ۱۰۳). رکن استیناف سازمان تجارت جهانی در این قضیه به بررسی این موضوع پرداخت که آیا اتحادیه اروپا می‌تواند بر اساس اصل احتیاط، بدون وجود شواهد قطعی علمی مبنی بر خطرناک بودن این هورمون‌ها، اقدام به وضع محدودیت کند یا خیر (کخدایی و سالاری، ۱۳۹۹: ۱۶۴).

۳-۵. تفاوت در اصل دولت کامله‌الوداد

در حالی که بحث مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی مشمول اصل دولت‌های کامله‌الوداد است، به موجب اصل دولت کامله‌الوداد، هرگونه امتیاز، برتری و مصونیت اعطاشده از طرف یکی از اعضاء، به عضو دیگر بدون قید و شرط، به سایر طرف‌های متعاقد تعمیم داده می‌شود. البته، این اصل یک استثنا نیز دارد؛ که به همگرایی‌های اقتصادی مانند اتحادیه‌های گمرکی بین چند کشور مربوط می‌شود. بر طبق این اصل، هرگونه امتیاز بازرگانی یا تعرفه‌ای که از سوی یک کشور نسبت به هر کشور عضو اعمال می‌شود، به تمام شرکای تجاری عضو، قابل تعمیم است (پاسبان و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۹). به عبارتی، هیچ یک از اعضای سازمان تجارت جهانی نباید در قبال کالاهای وارداتی به نسبت کالاهای تولید داخل با مطلوبیت کمتری رفتار نمایند.

یک نمونه عینی از تفاوت در اصل دولت کامله‌الوداد در قوانین و رویه‌های سازمان تجارت جهانی در زمینه مالیات سبز می‌تواند به قضیه مالیات بر کالاهای وارداتی اشاره داشته باشد؛ در این مورد، می‌توان فرض نمود که کشوری به دلیل نگرانی‌های زیست‌محیطی، مالیاتی را بر روی کالاهای وارداتی که از سوخت‌های فسیلی تولید شده‌اند، وضع می‌کند. این مالیات به منظور تشویق استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و کاهش آلودگی طراحی شده است؛ اما اگر این کشور به طور خاص مالیات بیشتری بر کالاهای وارداتی از یک کشور خاص اعمال کند و این اقدام باعث ایجاد تبعیض میان کشورهای مختلف شود، ممکن است با اصل دولت کامله‌الوداد در تضاد باشد. طبق اصل دولت کامله‌الوداد، هرگونه امتیاز یا تسهیلات تجاری که یک کشور به یک کشور ثالث اعطا می‌کند، باید به تمامی کشورهای عضو سازمان نیز اعطا شود. بنابراین، اگر کشوری

1. Marie

مالیات سبز را به گونه ای وضع کند که به کالاهای وارداتی از یک کشور خاص آسیب بزند و در عوض، کالاهای مشابه از کشورهای دیگر را بدون مالیات یا با مالیات کمتری وارد کند، این اقدام ممکن است نقض اصل دولت کامله الوداد تلقی شود (فتیحی زاده، ۱۳۸۹: ۲۵)؛ به عنوان مثال، اگر کشوری مالیات بیشتری بر واردات بنزین از یک کشور خاص وضع کند و در عین حال همان مالیات را بر بنزین های وارداتی از سایر کشورها اعمال نکند، این عمل می تواند به عنوان تبعیض تجاری شناخته شود و ممکن است تحت بررسی سازمان تجارت جهانی قرار گیرد.

۴-۵. اهداف متفاوت اخذ مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی و برنامه های توسعه

در حالی که هدف از اخذ مالیات سبز با استناد به اسناد بین المللی، مبتنی بر حفاظت از محیط زیست و عدم تبعیض است، در برنامه های توسعه در ایران بالاخص، در برنامه های، هدف از اخذ مالیات سبز علاوه بر جلوگیری یا کاهش آلودگی ها، بیشتر به نوعی ایجاد منبع درآمد برای دوست مدنظر است که مالیات سبز را اهداف اصلی خود دور کرده و نقض اساسی در جلوگیری از آلودگی ها نتوانسته ایفا کند. علی رغم وضعیت بد شاخص های آلودگی در ایران، محیط زیست و همچنین، مالیات بر آن از جمله مالیات سبز به جایگاه و اهمیتی که بایستی در برنامه های توسعه برخوردار باشند، دست نیافت؛ به طوری که هر سال، به ویژه در فصل زمستان، شاهد وضعیت ناسالم هوا در کلان شهرها به خاطر عدم رعایت استانداردهای محیط زیستی توسط خودروسازان و صنایع و... هستیم (رسمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۳). اعمال مالیات سبز بر نیروگاه های مازوت سوز می توانست آنها را به تغییر سوخت تشویق کند و به تبع آن، در پیشگیری از آلودگی هوا مؤثر باشد.

یک مثال عینی از اهداف متفاوت اخذ مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی و برنامه های توسعه می تواند به دو رویکرد مختلف در این زمینه اشاره داشته باشد؛ در سازمان تجارت جهانی، هدف اصلی از وضع مالیات سبز بیشتر بر اساس ترویج تجارت آزاد و کاهش موانع تجاری است (دالگیون^۱، ۱۹۹۹: ۸۳۳)؛ به عنوان مثال، کشورهای عضو این سازمان ممکن است مالیات های سبز را به عنوان ابزاری برای تشویق به استفاده از فناوری های پاک و کاهش آلودگی معرفی کنند، اما این اقدامات باید با اصول تجارت آزاد و عدم تبعیض میان کشورها سازگار باشد. در این راستا، هدف اصلی این است که مالیات سبز به عنوان یک ابزار اقتصادی برای ارتقاء رقابت پذیری

بین‌المللی و تسهیل تجارت کالاهاى زیست‌محیطی عمل کند^۱. در مقابل، برنامه‌های توسعه معمولاً بر اهداف اجتماعی و زیست‌محیطی تأکید دارند.^۲

۵-۵. رسیدگی به اختلافات مربوط به مالیات سبز در سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه رکن حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی اختلافات مربوط به همه قراردادهای سازمان تجارت جهانی را حل و فصل می‌نماید و بر اجرای تصمیمات و آرای صادره نظارت می‌کند (بگول و استیگر^۳، ۲۰۰۲: ۱۵). حل و فصل اختلافات الزامی برای تمام اعضای سازمان تعهدآور می‌باشد (الیزابت^۴، ۲۰۰۷: ۵۱). در رابطه با اعمال مالیات سبز می‌توان به پرونده‌هایی مانند قانون مالیات بر انرژی بر اساس مسافت پیموده‌شده بنزین خودرو و اعمال مالیات بر خودروهای گازسوز پرمصرف اشاره کرد که توسط اتحادیه اروپا در رکن حل و فصل اختلافات مطرح گردید (ماری^۵، ۲۰۱۹: ۱۰۵).

در ایران، مرجع رسیدگی به کلیه اختلافات مالیاتی جز در مواردی که ضمن مقررات قانون مالیات‌های مستقیم مرجع دیگری پیش‌بینی شده باشد، هیأت حل اختلاف مالیاتی است (پاک سیما و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۵). حل اختلاف مالیاتی در داخل کشور برخلاف سازمان تجارت جهانی که برخی از اصول از جمله عدم تبعیض، حفاظت از محیط‌زیست و... را در نظر می‌گیرد، صرفاً قانونی بودن و نبودن مالیات سبز را در نظر می‌گیرد.

۵-۶. خلأها و راهکارهای موجود در زمینه عدم اجرای مالیات سبز و عدم عضویت کشور ایران در سازمان تجارت جهانی

در این زمینه، ابتدا خلأهای موجود و سپس، راهکارهایی در زمینه رفع این خلأها بیان می‌شوند:

1. <https://donya-e-egtesad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%AA-%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%8662/3076494%D8%B1%D8%A7%D9%87%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D9%87%D8%A7%DB%8C%D8%A7%8AE%D8%B0%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D8%B3%D8%A8%D8%B2>
2. <https://donyaeeqtesad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4%D8%A8%D8%A7%D8%B4%DA%AF%D8%A7%D9%87%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%A7%D9%86-52/4136268%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%A7%DB%8C%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%B3%D8%A8%D8%B2%D8%B1%D8%A7%D9%87%D8%AD%D9%84%D8%A8%D8%B1%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%86%DB%8C%D8%A7%DB%8C%DB%8C>
3. Bagwell & Stagier
4. Elizabeth
5. Marie

۵-۶-۱. خلأهای موجود و راهکارها برای عدم اجرای مالیات سبز و عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی

- نبود چارچوب حقوقی شفاف برای مالیات‌های سبز: ایران فاقد نظام جامع مالیات‌های زیست محیطی است که به صورت خاص فعالیت‌های آلاینده را هدف قرار دهد. قوانین موجود مانند قانون مالیات بر ارزش افزوده یا عوارض آلاینده‌گی، به دلیل عدم شفافیت در تعریف پایه مالیاتی و نرخ‌های متناسب، ضمانت اجرایی کافی ندارند (گرامی و کریمی، ۱۳۹۰: ۱۳۳). همچنین، نبود تعریف دقیق از «فعالیت‌های مضر محیط زیست» در قوانین داخلی، اجرای مالیات سبز را با ابهام مواجه کرده است؛ مانند تدوین «قانون مالیات‌های سبز» با الگوبرداری از دستورالعمل‌های سازمان تجارت جهانی در حوزه محیط‌زیست و تجارت پایدار (مثل موافقتنامه TBT و SPS) (فرج زاده^۱ و همکاران، ۲۰۱۷: ۸۱). این قانون باید پایه‌های مالیاتی مشخص (مانند انتشار کربن، مصرف سوخت‌های فسیلی)، نرخ‌های تصاعدی مبتنی بر میزان آلودگی و سازوکارهای نظارتی مستقل را تعریف کند.

۵-۶-۲. ضعف در هماهنگی سیاست‌های تجاری و زیست محیطی

سیاست‌های تجاری ایران (مانند تعرفه‌های وارداتی یا مقررات صادراتی) غالباً بدون توجه به ملاحظات زیست محیطی طراحی می‌شوند؛ به عنوان مثال، واردات کالاهای پر کربن بدون اعمال مالیات مرزی^۲ ادامه دارد که باعث تشدید ردپای اکولوژیک می‌شود (پور غفار دستجردی، ۱۳۹۳: ۱۳۹). این ناهماهنگی، ایران را از دستیابی به مزایای الحاق به سازمان تجارت جهانی (مانند جذب سرمایه‌گذاری سبز) محروم کرده است؛ به عنوان مثال، طراحی مکانیسم‌هایی مانند مالیات بر کالاهای وارداتی پر کربن (مطابق با ماده دوم موافقتنامه GATT) برای جلوگیری از «انتشار آلاینده‌گی به خارج»^۳ (آرش پور^۴ و همکاران، ۲۰۲۴: ۱۵). این رویکرد همزمان با افزایش رقابت‌پذیری، انگیزه بنگاه‌ها برای نوآوری سبز را تقویت می‌کند.

۵-۶-۳. نبود نهادهای نظارتی مستقل و شفافیت اطلاعاتی

عدم وجود نهادهای نظارتی ویژه برای پایش اجرای مالیات‌های سبز و انتشار گزارش‌های دوره‌ای منجر به عدم پاسخگویی دستگاه‌های اجرایی شده است. همچنین، دسترسی ناکافی به داده‌های دقیق درباره آلاینده‌ها (مانند میزان انتشار گازهای صنایع)، محاسبه پایه مالیاتی را غیرممکن می‌سازد. راه اندازی سامانه یکپارچه پایش آلاینده‌ها با استفاده از فناوری‌های دیجیتال (مانند حسگرهای IoT و ماهواره‌ها) برای ثبت بلادرنگ داده‌های زیست محیطی. ایجاد «سازمان نظارت

1. Farajzadeh et al

2. Border Carbon Adjustments

3. Carbon Leakage

4. Arashpour et al

بر مالیات‌های سبز» با اختیارات قانونی برای بررسی عملکرد صنایع و اعلام عمومی گزارش‌ها (فرج زاده^۱ و همکاران، ۲۰۱۷: ۸۲). این نهاد می‌تواند با همکاری سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)، گواهی‌های زیست‌محیطی (ISO 14001) را به واحدهای پایبند اعطا کند.

۴-۶-۵. مقاومت بخش صنعت و ضعف مشوق‌های جایگزین

بخش خصوصی به دلیل افزایش هزینه‌های ناشی از مالیات سبز و نبود مشوق‌های موازی (مانند تسهیلات کم بهره برای تجهیزات سبز)، در برابر اجرای آن مقاومت می‌کند. این مسئله در برنامه‌های توسعه ایران مورد غفلت واقع شده است. اعطای معافیت‌های مالیاتی موقت به صنایعی که به سمت فناوری‌های کم‌کربن مهاجرت می‌کنند. تأسیس «صندوق نوآوری سبز» برای تأمین مالی پژوهش‌های کاربردی در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر با همکاری نهادهای بین‌المللی مانند UNIDO (آرش پور^۲ و همکاران، ۲۰۲۴: ۱۹). این صندوق می‌تواند از محل درآمدهای مالیات سبز تغذیه شود و امکان انتقال دانش فنی از کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی را فراهم کند.

بحث و نتیجه‌گیری

مالیات‌های زیست‌محیطی، هم در اسناد بین‌المللی و هم در اسناد توسعه‌ای ملی، به عنوان ابزارهایی کلیدی برای تحقق اهداف توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست تلقی می‌شوند. در اسناد سازمان تجارت جهانی، مالیات سبز غالباً با دغدغه‌های مقابله با سیاست‌های تجاری تبعیض آمیز و رعایت اصل شفافیت مورد بررسی قرار گرفته است. رویکرد سازمان تجارت جهانی عمدتاً بر جلوگیری از وضع مالیات‌هایی است که به عنوان مانع غیرمنصفانه تجارت عمل کند، اما در عین حال، منطبق بودن این مالیات‌ها با استانداردهای زیست‌محیطی بین‌المللی را نیز مورد تأیید قرار داده است. در سوی دیگر، برنامه‌های شش‌گانه توسعه‌ای ایران ضمن تأکید بر مدیریت بهینه منابع طبیعی و صیانت از محیط زیست، مالیات سبز را ابزاری برای اصلاح روندهای مصرف، تشویق صنایع به فناوری‌های پاک‌تر و نیز تأمین منابع مالی پایدار برای پروژه‌های محیط‌زیست دانسته‌اند. با این حال، اجرای کارآمد و هدفمند این سیاست در ایران همواره با چالش‌هایی مانند ضعف ساختاری در نظام مالیاتی، نبود آموزش کافی و کم‌توجهی به همسویی با استانداردهای بین‌المللی مواجه بوده است. نیاز به گسترش سازوکارهای نظارتی و ارتقاء شفافیت نیز از جمله ضرورت‌های کلیدی برای اثرگذاری مطلوب مالیات سبز در سطح ملی است. در مجموع، بررسی تطبیقی نشان می‌دهد هرچند مبانی فکری مالیات سبز در اسناد سازمان تجارت جهانی و برنامه‌های توسعه ایران مشترک است، اما تحقق اثربخشی آن در ایران محتاج بازنگری در قوانین اجرایی، تبیین دقیق اهداف، فراهم کردن

1. Farajzadeh et al
2. Arashpour et al

بسترهای اجرای منطبق با تجارب جهانی و ارتقاء تعامل با نهادهای بین‌المللی است. بدین ترتیب، تنظیم و اجرای هوشمندانه مالیات سبز می‌تواند به عنوان پلی مؤثر میان توسعه ملی و تعهدات بین‌المللی ایران در حوزه محیط‌زیست عمل کند.

منابع

- اسلامولیان، کریم؛ استادزاد، علی حسین. (۱۳۹۴). مالیات سبز در بخش‌های انرژی و کالای نهایی در ایران: رویکرد نظریه‌بازی‌ها. *پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران*، ۵ (۱۷)، ۳۷-۱.
- پاسبان، محمدرضا و دیگران. (۱۳۹۶). ابعاد حقوقی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در زمینه مقررات صادرات و واردات. *فصلنامه پژوهش‌های حقوق خصوصی*، ۶ (۲۱)، ۶۹-۳۹.
- پاک سیمما، ایمان؛ میرعباسی، سید باقر؛ صادقی، محمد؛ موسوی میرکلائی، سید طه. (۱۴۰۲). موانع عضویت دائم ایران در سازمان تجارت جهانی. *سیاست‌پژوهی ایرانی*، ۴ (۱۰)، ۲۸-۷.
- پژوهیان، جمشید؛ امین، رشتی ناریس. (۱۳۸۶). مالیات‌های سبز با تأکید بر مصرف بنزین، *ویژگی‌نامه اقتصادی*، ۷ (۱۱)، ۴۴-۱۵.
- پورساعدی، مرضیه. (۱۳۹۶). مالیات سبز. *آفاق علوم انسانی*، ۵ (۱۰)، ۸۶-۷۵.
- ترنر، گری؛ بیت من، آیان؛ پیرس، ویلیام. (۱۳۸۸). *اقتصاد محیط‌زیست*. ترجمه دهقانیان عوض کوچکی سیاوش و کلاهی اهری علی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- ترکی هرچگانی، محمدعلی؛ دهمرده، نظر. (۱۳۹۷). مدل‌سازی تأثیرات مالیات سبز بر هزینه‌های سلامت با استفاده از الگوی تعادل عمومی قابل محاسبه. *فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی*، ۱۲ (۴۳)، ۹۷-۷۹.
- جاویدی نوده، منیره. (۱۴۰۱). تأثیر مالیات سبز و کیفیت محیط‌زیست بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب عضو اتحادیه اروپا و بررسی تطبیقی با ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار.
- حجتی، آزاده. (۱۳۹۵). جایگاه محیط‌زیست در تدوین و اجرای قواعد و مقررات حقوق تجارت بین‌الملل، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه علامه طباطبائی.
- رسمی، جواد؛ عابدی، زهرا؛ پناهی، مصطفی؛ موسوی جهرمی، یگانه. (۱۴۰۱). بررسی پیاده‌سازی نظام مالیات سبز در ایران. *پایداری، توسعه و محیط‌زیست*، ۳ (۱)، ۶۱-۴۵.
- زینلی قاسمی، زهرا؛ موسوی، نعمت‌الله؛ نجفی، بهاء‌الدین. (۱۴۰۲). آثار اعمال مالیات سبز بر انتشار آلاینده‌های زیست‌محیطی بخش کشاورزی رویکرد: مدل تعادل عمومی چندمنطقه‌ای. *تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۴ (۱۵)، ۹۲-۸۰.
- سالاری، اسماء. (۱۳۹۶). اصل احتیاط در سازمان جهانی تجارت. *رساله دکتری تخصصی*، دانشگاه تهران.
- سجودی، زهرا. (۱۳۹۹). بررسی اثر مالیات سبز بر روابط متقابل مصرف انرژی، رشد اقتصادی و انتشار دی‌اکسید کربن در کشورهای منتخب. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه اصفهان.
- سید نژاد فهیم، سیدرضا؛ اقدامی، اسماعیل. (۱۳۹۳). مالیات سبز در مسیر توسعه پایدار. *ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، ۳ (۴)، ۱۰۰-۹۱.

- شعبانی، اسماعیل. (۱۴۰۲). بررسی اثرات مالیات سبز بر میزان انتشار آلاینده‌ها (آلودگی هوا) و شاخص توسعه انسانی در ایران: الگوی معادلات همزمان. رساله دکتری تخصصی، دانشگاه مازندران.
- صالح‌نیا، مینا. (۱۴۰۳). سیاست حمایتی یارانه سبز در بخش کشاورزی: تجاربی جهانی برای مدیران و سیاستگذاران. *مطالعات مدیریت توسعه سبز*. ۶(۳)، ۱۹۱-۲۱۰.
- صفایی فرد، سمیرا. (۱۴۰۰). بررسی نقش تولید پسماند بخش خصوصی در تعیین مالیات سبز. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار*.
- کیس، آلکساندر؛ سند، پیتر؛ لانگ، وینفريد. (۱۳۹۲). *حقوق محیط‌زیست*. جلد اول. ترجمه حبیبی محمد حسن. انتشارات دانشگاه تهران.
- کدخدایی، عباسعلی؛ سالاری، اسماء. (۱۳۹۹). سطح حفاظت دولت؛ جایگاهی برای اصل احتیاط در نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت؟ *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۲۲(۱)، ۱۵۳-۱۸۱.
- گرامی، مریم؛ کریمی، منهدی. (۱۳۹۳). مالیات سبز در کشورهای توسعه‌یافته. *مجله اقتصادی*، ۱۱(۳-۴)، ۱۳۴-۱۲۵.
- لندن، کارولین. (۱۳۸۹). *تجارت بین‌الملل و محیط‌زیست*. ترجمه رضانی قوام آبادی محمد حسن. شهر دانش.
- رسولی شمیرانی، رضا؛ شعبانی، محمد. (۱۳۸۷). جایگاه مالیات‌های زیست‌محیطی در اقتصاد ایران، دفتر *مطالعات و تحقیقات مالیاتی*، ۱(۱۲)، ۳۶-۰۱.
- فتحی زاده، امیر هوشنگ. (۱۳۸۹). اصل دولت کامله الوداد در سازمان جهانی تجارت. *پژوهش حقوق و سیاست*، ۱(۲۷)، ۳۹-۰۱.
- فیروزه، غزال. (۱۳۹۶). بررسی مالیات سبز و منفعت مضاعف در اقتصاد ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان*.
- قبادی، بهزاد؛ امیری، هوشنگ؛ رکابدار، قاسم. (۱۴۰۱). ارزیابی یکپارچگی مالیات سبز بر اساس ارزش‌های تصمیم‌گیری ازدحامی. *بورس اوراق بهادار*، ۱۵(۵۹)، ۱۹۹-۲۱۹.
- نژاد فهیم، رضا؛ اقدامی، اسماعیل. (۱۳۹۰). مالیات سبز در مسیر توسعه پایدار. *مجله اقتصادی*، ۱۱(۳)، ۹۱-۱۰۰.
- محمودی کردی، زهرا. (۱۳۹۲). جایگاه محیط‌زیست در سازمان تجارت جهانی. *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، ۱۵(۴۱)، ۲۳۶-۲۰۷.
- محرم نژاد، ناصر؛ حیدری، عمران. (۱۳۸۵). تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور. *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، ۸(۱)، ۶۸-۷۷.
- مصطفایی، هاجر؛ سامتی، مرتضی. (۱۴۰۲). تعیین اثرگذاری مالیات سبز بر رشد صنایع آلاینده شهر. *پژوهش‌های مکانی - فضایی*، ۸(۱۲)، ۹۳-۱۰۷.

- Arashpour, Alireza & Poorkhaghan Shahrezaei, Zeynab & Etasi, Shaghayegh. (2024). The Role of Green Taxation in Realization of Sustainable Development and Environmental Protection in Iranian Law and International Law. *Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics*. 03(05).

- Bagwell. K & Stagier. R. (2002). *The Economics of the World Trading System*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Biermann, F. (2010). *The Polluter Pays Principle under WTO Law: The Case of National Energy Policy Instruments*, Publisher: Federal Environmental Agency.
- Elizabeth, T. (2007). Mission Possible: Reciprocal Deference between Domestic Regulatory Structures and the WTO. *Cornell International Law Journal*, 40(02), 200-263.
- Farajzadeh. Zakariya & Zhu. Xueqin & Bakhshoodeh. Mohammad. (2017). Trade reform in Iran for accession to the World Trade Organization: Analysis of welfare and environmental impacts. *Economic Modelling*, 63(01), 75-85.
- Joost, P. (2004). Recent Books on Trade and Environment: GATT Phantoms - Still Haunt the WTO. *European Journal of International Law*, 15(03), 575-592.
- Liang, M. (2009). Green Taxes and the WTO: Creating Certainty for the Future. *Chicago Journal of International Law*, 10(01), 388-359.
- Marie, C & Seeger & Markus W. (2019). Health and the World Trade Organization: Moving toward Sustainable Development, *Journal of International Law*, 01 (26), 133, 135.
- Miguel. C& Montero. M & Bajona. C. (2015). Intergenerational effects of a green tax reform for a more sustainable social security system. *Energy Economics*, 52(01).
- Muresianu. Alex & Li. Huaqun . (2022). Carbon Taxes and the Future of Green Tax Reform. *Tax Foundation*, (04).
- Reinhard. Q & Christian. L. (2013). Environmentally Motivated Tax Distinctions and WTO Law. *Journal of International Economic Law*, Oxford University Press, 06(02):419-458.
- Sands, P. (2012). *Principles of International Environmental Law*. Publisher: Cambridge University Press.
- Sawhney, A. (2004). WTO related matters in trade and environment: relationship between WTO rules and meas. *Indian council for research on international economic relations, indian council for research on international economic relations, Core-6A, 4th Floor, India Habitat Centre, Lodi Road, New Delhi*.
- Steve, C. (2017). the Law of Environmental "PPMS" in the WTO: Debunking the Myth of legality. *Yale Journal of International Law*, 27(01), 481-563.
- Steward, T& Johansson. D. (2013). A Nexus of Trade and Environment. *Colorado of International Environment Law and Policy*, 14(01).
- Stieglitz, J. (2015). *Lectures on Public Economics*, publisher. Princeton University Press.
- Sutherland, P & et al (2005). The Future of the WTO, Geneva WTO, *Journal of International Law*, (01)36, 236-278.